

دانشگاه مفید قم

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

طرح درس

۱- نام درس: مباحث اصول ۱ الف (مفاهیم و عام و خاص) ۲ واحد

مقطع: کارشناسی ارشد

تلفن ۰۹۰۲۳۸۴۵۶۸۲

استاد: دکتر علی مظهر قراملکی شماره پیام رسان ای‌تا: ۰۹۰۵۵۱۳۸۹۷۶

۲- معرفی درس:

مباحث علم اصول در تقسیم بندی جدیدی، به چهار بخش تقسیم شده است: مباحث الفاظ، مباحث عقل، مباحث حجت، مباحث اصول عملیه.

بحث مفاهیم و عام و خاص. هر دو از مباحث الفاظ در علم اصول به شمار می آید. در مباحث الفاظ پیرامون مدلول الفاظ و ظواهر آن ها بحث می شود. اما بحث در این خصوص به طور عام و کلی است نه بخاطر این که این الفاظ مثلا در کتاب و سنت وارد شده است. بنابراین مباحث الفاظ اختصاص به قومی یا زبانی ندارد ولی هدف اصلی دانشمندان علم اصول از طرح آن، فهم دقیق کلام شارع و درک درست ادله نقلی احکام است. حقوق دانان نیز برای فهم نص قانون و مفاد آن به بحث و بررسی در این باب نیاز مندند در واقع این بخش از مباحث اصولی نقش ابزاری و کاربردی در فهم عمیق مدلولات کلام شارع در کتاب و سنت و استنباط احکام فقهی و حقوقی دارد و بهمین دلیل است که بخش قابل توجهی از مباحث علم اصول به مباحث الفاظ اختصاص دارد.

بحث مفاهیم، هر چند به مقتضای ماهیت خود، دارای ارزش و اهمیت است اما کارائی آن در فهم دقیق متون دینی و نصوص قانونی و استنباط احکام فقهی و حقوقی بر اهمیت و مقبولیت آن افزوده است از این روی دانشمندان علم اصول در باب مفاهیم و مسائل گوناگون آن، به اجمال یا به تفصیل به بحث و کنکاش پرداخته اند، همچنین بحث عام و خاص به خاطر به کارگرفتن آن در کتاب و سنت و تخصیص عام با انواع واقسام مخصص از سوئی و پیچیدگی مسئله تخصیص و طرح آن در موارد متعدد و کار برد آن در فقه و حقوق از سوی دیگر، از اهمیت بیشتری برخوردار است چرا که کارائی نتایج و ثمرات فقهی و حقوقی مباحث آن، دست کم نسبت به سایر مباحث الفاظ، به مراتب بیشتر است و بی جهت نیست که اصولیان در ادوار مختلف علم اصول نسبت به مسائل آن اهتمام ورزیده اند و ابعاد مختلف آن را مورد بحث و بررسی قرار داده اند. همین امر نیز، اهمیت بحث و تحقیق را در باب عام و خاص اشکاری می سازد.

۳- منابع درس:

الف: منابع اصلی:

- اصول الفقه، تألیف علامه محمد رضا مظفر
- علم اصول الفقه، تألیف محمد جواد مغنیه
- عام و خاص، تألیف علی مظهر قرا ملکی
- مفاهیم در اصول فقه و کارائی ان در حل مسائل فقهی و حقوقی، تألیف علی مظهر قرا ملکی

ب: منابع برای مطالعه بیشتر

- نهاییه الاصول، ایه الله بروجردی
- تحریرات فی اصول الفقه، ایه الله سید مصطفی خمینی
- محاضرات فی اصول الفقه، ج ۵، ایه الله خوئی
- انوار الاصول ج ۲، ایه الله مکارم شیرازی

ج: شیوه بحث به ترتیب:

- طرح مساله و بیان ابعاد آن
- گزارش انظار و اهم آراء
- تحلیل و نقد دیدگاه ها

د: ارزیابی انظار با ملاحظه کارائی نتایج، نقاط اشتراک و افتراق، اعتبار ادله و اتقان استدلال

ی: تلخیص سخن و بیان نتایج

نکته ۱: مراحل پنجگانه با شیوه طرح سوال، نظر خواهی و مشارکت دانشجویان انجام خواهد گرفت

نکته ۲: توصیه می شود که دانشجویان عزیز در کار تحقیقی، نوشتن مقاله و فصول پایان نامه مراحل پنجگانه فوق را نیز، مدنظر قرار دهند.

در پایان هر جلسه، موضوع مورد بحث جلسه آینده یادآوری می شود تا همه برای ارائه متن و محتوی و مباحثه آمادگی داشته باشند

برنامه درس

عناوین	جلسه
الف - مفاهیم : مباحث مقدماتی: معرفی درس، برنامه کلاس و شیوه بحث، برنامه کار تحقیقی، نگاهی به تقسیم بندی مباحث علم اصول، اهمیت مباحث الفاظ به طور عام، اهمیت بحث مفاهیم به طور خاص، توصیف مدلول به مفهوم و منطوق، موضوع بحث جلسه آینده، پرسش و پاسخ	یکم
ارائه متن توسط دانشجو، معیار تقسیم مدلول به مفهوم و مدلول، شیوه دستیابی به مفهوم، اختلاف نظر آیه اله بروجردی با شیوه متأخرین و ارزیابی آن. اقسام منطوق، قسام مفهوم، تعیین کار تحقیقی، پرسش و پاسخ	دوم
ارائه تحقیق توسط دانشجو، مفهوم شرط، شرط مقوم موضوع، شرط زائد بر موضوع، ملاک انتفای حکم، تعلیق حکم بر شرط، معیار دلالت جمله شرطیه بر مفهوم، دلایل اثبات مفهوم شرط، تطبیق متن با مشارکت دانشجویان	سوم
ارائه تحقیق، نقد و ارزیابی، تعدد شرط و وحدت جزا، راه های رفع تعارض در مساله، نظریه تساقط و رجوع به اصل عملی، تداخل یا عدم تداخل اسباب، تطبیق متن، پرسش و پاسخ	چهارم
ارائه تحقیق، استدلال آخوند و محقق نائینی بر عدم تداخل، دیدگاه تداخل اسباب، تداخل یا عدم تداخل مسببات، دیدگاه عدم تداخل در مسببات، مقتضای اصل عملی در تداخل اسباب و مسببات، مباحثه	پنجم
مفهوم وصف، تبیین محل بحث، نسبت بین وصف و موصوف، منشا اختلاف در مفهوم وصف، دلایل قائلین به مفهوم وصف، دلایل منکرین مفهوم وصف، مفهومی غایت، دیدگاه دلالت بر مفهوم، دیدگاه عدم دلالت بر مفهوم، تفصیل بین حد حکم و حد موضوع، ارزیابی انظار	ششم
مفهوم حصر، عدد، لقب، دلالات سیاقیه: دلالت اقتضاء، دلالت تنبیه، دلالت اشاره، حجیت دلالات سیاقیه، تطبیق متن، ارائه تحقیق، مباحثه	هفتم
ب- عام و خاص اهمیت و ضرورت بحث عام و خاص، مفهوم شناسی: «عام و خاص، تخصیص و تخصص» اقسام عام، الفاظ عموم، فرق عام و مطلق، اقسام مخصص، وجه اشتراک و افتراق بین مخصص متصل و منفصل، وجه تقدم خاص بر عام در مقام معارضه، انعقاد ظهور در کلام، نظر خواهی در بحث	هشتم
حقیقت یا مجاز بودن عام پس از تخصیص، منشا اختلاف نظر در مساله، ثمره بحث، نظریه حقیقت در عام مخصص، دلیل عدم مجازیت در عام مخصص، حجیت عام مخصص در غیر مصداق خاص	نهم
اجمال مخصص، اجمال خاص از جهت مفهوم، ثمره بحث، وجه سرایت اجمال به عام در مخصص متصل، عدم سرایت اجمال مفهوم به عام در مخصص منفصل با دوران بین اقل و اکثر و دلیل عدم سرایت در آن، سرایت اجمال در دوران بین متباینین و دلیل آن، خلاصه موارد سرایت و عدم سرایت و دلیل آن، ارزیابی و مثال یابی	دهم

یازدهم	اجمال مخصص از جهت شبهه مصداقی، جواز یا عدم جواز تمسک به عام در شبهه مصداقی مخصص لفظی، اقوال در مساله، نظریه منصوب به شیخ انصاری، نظریه مشهور اصولیان، نظریه تفصیل، دلایل نظریه جواز و عدم جواز، ارزیابی انظار ومثال یابی
دوازدهم	ارائه تحقیق، تمسک به عام در شبهه مصداقی مخصص لبی، استدلال اخوندخراسانی بر نظریه تفصیل، نظر و استدلال محقق نائینی، بیان علامه مظفر، خلاصه و مقایسه انظار.
سیزدهم	عمل به عام قبل از فخص از مخصص، ضرورت و اهمیت بحث، لوازم و آثار مساله، دیدگاه ها در مساله، تحلیل مفهومی فخص، فرق فخص در اصول عملی و لفظی، مقایسه نظر اخوندخراسانی و نائینی، استدلال به علم اجمالی برای وجوب فخص، مقدار فخص لازم.
چهاردهم	نقش رجوع ضمیر به برخی افراد عام، انظار در مساله، ثمره بحث، تبیین و تحلیل دیدگاه ها، نظریه تصرف در ناحیه ضمیر وتقدم اصله العموم، نظریه اصله عدم استخدام وتصرف در ناحیه عام، تطابق اراده جدی با اراده استعمالی، نظریه رجوع به اصول عملی، مرجع استثناء به دنبال جملات متعدد، نظریه امکان رجوع به جمیع، نظریه رجوع به اخیر، تفصیل بین وحدت وتغایر جمله های پیشین، نظریه توقف، بررسی و ارزیابی انظار
پانزدهم	-تخصیص عام به مفهوم مخالف، ثمره بحث، تعارض عموم و مفهوم، دیدگاه ها و ادله، -تخصیص عمومات کتاب به خبر واحد، تحریر محل بحث، انظار در مساله، استدلال قائلین به تفصیل، نظریه توقف، استدلال بر جواز تخصیص، دلایل قائلین به منع تخصیص، مقایسه و ارزیابی، مباحثه
شانزدهم	دوران بین تخصیص و نسخ، ثمره بحث، صور پنجگانه خاص و عام به لحاظ تاریخ صدور، انظار و ادله، پاسخ به پرسش ها واشکالات، ارزیابی، مقالات وتأکید بر کیفیت ان ها

نکته: در هر جلسه یکی از دانشجویان درباره موضوع معینی به مدت ۱۰ تا ۱۵ دقیقه سخنرانی علمی ارائه می کند سپس سؤالات مطرح مورد بحث و گفتگو قرار می گیرد.

د: ارزشیابی:

- آزمون نهائی، ۱۰نمره
- مقاله پژوهشی، ۵ نمره
- ارائه تحقیق، ۳نمره
- حضور فعال، ۲نمره

با ارزیابی موفقیت وشادی مظهر